

DE HEIDENSE KLEURENDRIEHEID: ZWART – ROOD – WIT

door Boppo Grimmsma

*In Denemarken regeerde eens een koning genaamd Gorm.
Hij werd ook wel de kinderloze genoemd.
Hij was een machtig koning en geliefd bij zijn volk.*¹

Zo begint de *Saga van de Jomsvikingen*, die rond het jaar 1230 geschreven werd. De heidense koning *Gorm den Gamle* (Gorm de Oude), was in de eerste helft van de 10e eeuw, ongeveer 40 jaar lang koning van Denemarken.²

In de *Jómsvíkinga saga* vertelt Gorm zijn nieuwe bruid, *koningin Thyri*, dat hij drie voorspellende dromen gehad heeft.

In de eerste nacht droomt de koning dat hij, buiten zijn vikinghal staand, over zijn gehele koninkrijk uitkijkt. Plots trekt de zee zich terug. Er is geen water meer te zien, en alle baaien zijn opgedroogd. Dan komen drie *witte* ossen vanuit de zee het land oplopen. Ze rukken al het gras van het land, en verdwijnen daarna opnieuw in zee.

In de tweede droom gebeurt hetzelfde, alleen zijn de drie ossen *rood* en ze hebben opvallend grote hoorns.

In de derde droom gebeurt opnieuw hetzelfde, alleen zijn de drie ossen ditmaal *zwart*, ze zijn het grootst en hebben de grootste hoorns.

Nadat deze stieren in zee teruggekeerd zijn, hoort Gorm een enorme klap, die in heel Denemarken te horen geweest moet zijn. Hij ziet dat het lawaai veroorzaakt wordt door de zee die naar de kust terug stroomt.

Koningin Thyri verklaart dat de drie dromen voorbodes zijn, van 9 jaren waarin de oogsten zullen mislukken. De grote hoorns op de ossen voorspellen dat veel mensen al hun bezittingen zullen verliezen. En de grote klap voorspelt een tweestrijd tussen koninklijke verwanten.

De voorspellende droom van Gorm bevat een heel aantal bijzondere elementen. Zo zijn er drie x drie = negen ossen. De getallen drie en negen zijn heilige getallen voor de Germaanse heidenen. De grootte van de ossen en de grootte van hun hoorns, voorspelt iets over de hevigheid van de hongersnood. Des te groter de ossen en de hoorns, des te groter de ramp die het Deense volk zal treffen.

Onverklaarbaar in deze Saga, is echter de kleurencombinatie *wit*, *rood* en *zwart*. In het verhaal zelf wordt geen toelichting gegeven over de symbolische betekenis van de drie kleuren. Uit het verhaal blijkt dat de drie kleuren, in de volgorde *-wit → rood → zwart-*, onheil voorspellen.

De kleurencombinatie

De specifieke kleurencombinatie *zwart*, *rood* en *wit* komt heel vaak in de Europese volksoverlevering en volksmagie voor. Zo vaak, dat de Oudgermanist Jan de Vries stelt dat deze volksoverleveringen een herinnering bewaren, van de *symbolische functie* die deze drie

¹ Blake N.F., *The saga of the Jomsvikings*, 1962

² Dat Gorm daadwerkelijk een koning was, weten we omdat hij genoemd wordt op de reusachtige runenstein in het Deense dorp Jelling. Voor de liefhebbers is er een exacte kopie van deze steen aan de voet van de Domtoren in Utrecht te bewonderen.

kleuren in de religie van onze heidense voorouders gehad hebben.³ Wat de achtergrond van deze symbolische functie is, vermeldt De Vries echter niet. De professor heeft het waarschijnlijk niet kunnen ontdekken, of wilde er niet over speculeren. Ook negeert hij de specifieke volgorde van de kleuren met hun betekenis (zwart-rood-wit is goed; wit-rood-zwart is slecht). Het artikel 'Rood-Wit-Zwart' van Jan de Vries verscheen in 1942. Sindsdien zijn er een aantal publicaties verschenen, die meer licht op de zaak werpen.

Zwart, rood en wit horen dus bij elkaar, en hebben een bijzondere betekenis. Ik noem ze daarom de symbolische '*kleurendrieheid*' van onze heidense voorouders.

Voordat ik verklap wat onderzoekers ontdekt hebben over de herkomst en de symbolische betekenis van deze kleurendrieheid, geef ik eerst enkele opmerkelijke voorbeelden uit onze volksoverlevering.

Sprookjes en sagen over het schoonheidsideaal zwart-rood-wit

In Europese sprookjes en sagen wordt menig maal beschreven wat het schoonheidsideaal van een adellijk meisje is. Ze moet *een huid wit als sneeuw, wangen en lippen rood als bloed en haren zwart als een raaf of, zwart als ebbenhout* hebben.

Een voorbeeld is het oude Ierse sprookje *de twaalf wilde ganzen*, dat gaat over een koningin die twaalf zoons had, en geen dochter. Dit feit dreef haar tot waanzin. Ze wenst niets liever dan een dochter met de huid zo wit als *sneeuw*, wangen zo rood als *bloed*, en haar zo zwart als een *raaf*. Daar zou ze zelfs haar twaalf zoons voor opgeven.⁴

Niet alleen voor vrouwen, maar ook voor mannen blijkt de combinatie zwart, rood en wit een schoonheidsideaal te zijn. In een Ierse heldensage lezen we hoe de tragische heldin Deirdre fantaseert over haar toekomstige echtgenoot. Deirdre ziet op een dag dat er een kalf in de sneeuw geslacht wordt, waarna een raaf het bloed komt drinken. Ze wenst vervolgens een man met haren zo zwart als de raaf, wangen zo rood als het bloed en een lichaam zo wit als de sneeuw.

Het bekendste sprookje met het "zwart, rood, wit" motief is natuurlijk dat van Sneeuwwitje, zoals beschreven door de gebroeders Grimm. En dat begint zo: *Het was in 't hartje van de winter. Sneeuwvlokken vielen als veren uit de hemel; en er was een koningin en zij zat aan 't venster, dat in zwart ebbenhout gezet was, en ze naaide. En terwijl ze zo naaide en opzag naar 't sneeuwen, stak ze zich in haar vinger met de naald, en er vielen drie druppels bloed in de sneeuw. En toen ze 't rood zo mooi zag afsteken in de witte sneeuw, zei ze in zichzelf: "Had ik nu een kindje, zo wit als sneeuw, zo rood als bloed, en zo zwart als dit ebbenhout."*

Vreemd aan deze verhalen, is de nadruk die er gelegd wordt, op de kleurencombinatie "zwart, rood en wit" als schoonheidsideaal. De kleur van de ogen, bijvoorbeeld blauw, groen of bruin, wordt niet genoemd.

Wellicht ligt er een diepere en verborgen betekenis achter deze drie kleuren.

³ Vries de J., *Rood – Wit – Zwart*, in *Volkskunde*, 43^e jrg, 1942 (blz. 61)

⁴ In zijn jeugd, in de 19^e eeuw, hoorde de boekhandelaar en liefhebber van Ierse folklore Patrick Kennedy het oude Ierse sprookje *de twaalf wilde ganzen*. Het werd hem verteld door de bewoners van de heuvels van Westford in Ierland.

Magie en mystiek en zwart-rood-wit

Ook in de magie komt de kleurencombinatie meermalen voor. Voor het gehele Germaanse taalgebied is een toverformule tegen wormen bekend. Met behulp van deze banspreuk kunnen drie wormen, een zwarte een rode en een witte, gedood worden. Ter illustratie de toverspreuk die in de 19e eeuw in Thüringen opgetekend werd:

*Ik stap hier op een [grens-]steen
De wormen vreten mijn been
Ze mogen zijn zwart, wit of rood,
in 24 uur zijn ze allemaal dood*⁵

Een vergelijkbare banspreuk uit de 19e eeuw uit Twijzelerheide in Fryslân, moest drie keer opgezegd worden:

*Petrus en Jezus gingen uit naar den akker;
zij ploegden drie voren, ploegden op witte wormen:
de ene was zwart, de tweede wit, de derde rood:
nu zijn alle wormen dood.*⁶

Laat ik nog vier voorbeelden geven waarin de kleurendrieheid een rol speelt:

Volgens het IJslandse sprookje *Rauðiboli*, moet de held Sigurður achtereenvolgens een zwarte, witte en rode doek om zijn hoofd wikkelen, om niet doof te worden van het brullen van de stier van de onderwereld. Als Sigurður even later op een zwarte, witte en rode steen slaat, ontstaan daardoor regen-, hagel- en vuurstormen. Het resultaat van dit noodweer is dat de vijandelijke reuzen gedood worden.⁷

In Finland gebruikt een boer, bij het afgrenzen van een gerooid stuk land, een draad die bestaat uit rode, zwarte en witte garen.⁸

In Lapland doet een sjamaan voordat hij zijn geestenbezwering begint, een gordel om die bestikt is met een rode, een gele en een zwarte band.⁹

Volgens Jan de Vries zijn in de Vedische mystiek de drie voorwaarden voor leven:

1. vuur;
2. water;
3. aarde.

Deze worden gesymboliseerd door de kleuren *rood, wit en zwart*.¹⁰

⁵ Lomer V., *Volstümliches aus dem Saalthal*, 1885 (blz. 5)

⁶ Molen van der S.J., *Vrijdag de dertiende*, 1979 (blz 161)

⁷ *Sigurður muss aus einer Kiste, zu der die Königstochter den Schlüssel dem Riesen abgebetelt hat, ein schwarzes, ein weisses und ein rotes Tuch nehmen, die einen schwarzen, einen weissen und einen roten Stein unwickeln. Ferner befindet sich dort ein Schwert, dessen sich der Prinz gleichfalls bemächtigen muss. Nachdem Rauðiboli durch sein Brüllen den Stier aus der Unterwelt herauf gelockt hat, muss Sigurður erst das schwarze, dann das weisse und hierauf das rote Tuch um den Kopf wickeln, um durch das Brüllen nicht taub zu werden. In dieser Zeit hat er ausserdem durch eifriges Schlagen auf den schwarzen, weissen und roten Stein zuerst Regen, dann ein Hagelwetter und schliesslich einen Feuersturm hervorgebracht, so dass alle Hochzeitsgäste des Riesen, die auf dem Wege zur Höhle waren, in dem Unwetter umkommen.*

Rittershaus A., *Die neuisländischen Volksmärchen*, 1902 (blz. 36-42)

⁸ Vries de J., *Rood – Wit – Zwart*, in *Volkskunde*, 43^e jrg, 1942 (blz. 58)

⁹ Vries de J., *Rood – Wit – Zwart*, in *Volkskunde*, 43^e jrg, 1942 (blz. 59)

¹⁰ Vries de J., *Rood – Wit – Zwart*, in *Volkskunde*, 43^e jrg, 1942 (blz. 59)

Uit de bovenstaande voorbeelden kan opgemaakt worden dat de kleurencombinatie in de volksgeneeskunde, magie en mystiek een beschermende functie heeft.

De drie sociale klassen en hun kleuren

In het *Edda-lied van Rig* wordt beschreven hoe de verdeling van de samenleving in drie klassen tot stand gekomen is. De drie maatschappelijke standen zijn:

1. de grove ploeterende knecht,
2. de stevige en nijvere boer,
3. en de nobele en verfijnde edelman.

De knecht wordt als volgt beschreven:

7.
Oeropoe baarde een kind,
het werd met water besprenkeld,
zijn lokken ¹¹ waren zwart,
Slaaf [Knecht] heette hij. ¹² | 7.
Jóð ól Edda
jósu vatni,
hörvi svartan,
hétu Præl . ¹³ |
|---|--|

De boer als volgt:

19.
Een kind baarde Opoe,
het werd met water besprenkeld,
zij noemden het Vent [Kerel], ¹⁴
Wikkelden hem in linnen.
Hij was rozig en rood,
zijn oogjes wipten over en weer. | 20.
.....
jóð ól Amma,
jósu vatni,
kölluðu Karl ,
kona sveip ripti.
21.

rauðan ok rjóðan,
riðuðu augu. |
|--|--|

En tot slot de edelman:

32.
Moeder baarde een jongen,
hij werd in zijde gewikkeld,
met water besprenkeld,
men noemde hem Prins
[hoofdeling].
Blond was zijn haar, | 33.
Svein ól Móðir,
silki vafði,
jósu vatni,
Jarl ¹⁵ létu heita.
34.
Bleikt var hár, |
|---|--|

¹¹ De Edda-tekst missen hier een aantal woorden waardoor niet duidelijk is wat precies zwart is; het kan de huid of het haar van de knecht zijn die zwart is. Waarschijnlijk duidt 'hörvi' op een zwart/donker voorkomen (de teint en de haarkleur) omdat bij de beschrijving van de boer en de edelman ook de gezichtshuidkleur en haarkleur beschreven worden.

¹² uit: Marcel Otten's Edda vertaling

¹³ Een **Præl** (thrael) is te vertalen als een slaaf of dienaar of knecht. In het moderne Engels is een 'Thrall' een slaaf. bron: Vries de J., *Altnordisches Etymologisches Wörterbuch*, 2000

¹⁴ **Karl**, in het Nederlands 'kerel', is de naam voor de vrije boer. bron: Vries de J., *Edda, Godenliederen*, 1952 (66)

¹⁵ **Jarl** is een adellijke titel die aan hoofdelingen toekwam, en eerder waarschijnlijk een militaire functie had. In het Oudengels is een 'eorl' namelijk een krijger. bron: Vries de J., *Edda, Godenliederen*, 1952 (68), en Vries de J., *Altnordisches Etymologisches Wörterbuch*, 2000

blank waren zijn wangen;
zijn ogen waren woest,
zij fonkelden als een slang.

bjartir vangar,
ötul váru augu
sem yrmlingi.

Bij de beschrijving van de drie maatschappelijke standen, zien we ook weer dezelfde kleurencombinatie: de knecht is zwart, de boer is rood en de edelman is wit.

Uit de beschrijvingen van de kinderen van Thrael, Karl en Jarl kan opgemaakt worden dat de kleuren ook symbool staan voor 'karaktereigenschappen'. Zo wordt zwart geassocieerd met *lompheid en achterlijkheid*. Rood met *ijver* en, tenslotte wordt wit met *strijdbaarheid, intelligentie en spirituele begaafdheid* geassocieerd.

Ook bij andere Indo-europese volken werden de verschillende sociale klassen met een kleur aangeduid. Zo was oorspronkelijk de samenleving in India in drie kasten verdeeld¹⁶ met de bijbehorende kleuren:

- de *Brahmaan*, dat is de priester en de geleerde, is wit;
- de *Kshattriya*, dat is de krijger en de heerser, is rood;
- en de *Vaishya*, dat is de landbouwer en de handelaar, die is zwart.

Varna, het Indiase woord voor kaste, betekent zelfs letterlijk 'kleur'.¹⁷

Met de drie sociale klassen (priester, krijger, boer/handelaar) zijn we natuurlijk aanbeland bij de Franse onderzoeker Georges Dumézil. In de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw ontwikkelde hij zijn theorie over de indeling van de Indo-europese maatschappij in drie functies. De drie functies die Dumézil beschrijft zijn een *cultische*, een *militaire* en een *economische* functie. De Fransman is ook de eerste die de drie functies met een kleur verbindt. Hij schrijft daar in 1941 over in zijn publicatie "*Jupiter, Mars, Quirinus*".

In 1983, tegen het eind van zijn leven, somt hij het resultaat van zijn studie naar het verband tussen de sociale functies en de kleuren als volgt op:

- functie één is wit;
- functie twee is rood, en;
- functie drie is 'donker' (dwz. groen, blauw of zwart).¹⁸

Dumézil heeft ook een aparte studie gewijd aan de driedeling van de sociale klassen bij de Germanen. Hij gebruikt daarvoor de het *Lied van Rig* (Rígsþula), en hij wijst daarbij ook op de kleurendriede *wit, rood en zwart*.¹⁹ Het interessante artikel van Dumézil, gaat te diep in op de functionele driedeling van de Indo-europese maatschappij, daarom laat ik het even voor wat het is. Maar ik kan het iedereen aanbevelen.

Jan de Vries denkt dat de kleuren in het *Lied van Rig* verwijzen naar het *type werk* dat bij de betreffende stand hoort. Het type werk heeft dus gevolgen voor het uiterlijk. Volgens De

¹⁶ In het post-'Rig Veda' tijdperk werd er nog een vierde kaste toegevoegd, de *Sudra*, de dienaren.
bron: Dumézil, G., *Gods of the Ancient Northmen*, 1973 (124)

¹⁷ Vries de J., *Rood – Wit – Zwart*, in *Volkskunde*, 43e jrg, 1942 (blz. 59)

¹⁸ Dumézil, G., *La courtisane et les seigneurs colorés*, 1983

¹⁹ The Rígsþula and Indo-European Social Structure (1958) in Dumézil, G., *Gods of the Ancient Northmen*, 1973 (118 e.v.)

Vries was men er vroeger van overtuigd, dat klasse en kleur erfelijk waren.²⁰

Volgens mij is de kleurencombinatie in het *Lied van Rig* echter ook een verwijzing naar de symbolische kleurendrieheid. De drie kleuren horen bij de menselijke samenleving, waarbij zwart het laagste in de sociale rangorde staat, en wit het hoogste. Een sociale gradatie van laag naar hoog dus.

De Indo-europese kosmologie en kleur

Volgens de kosmologie van de Indo-europese volken is het universum in drieën gedeeld. De Germanen kenden ook drie werelden, te weten: *Hemel, Midgaard*²¹ en *Hel*.

- Boven is de Hemel die door de wereldboom gestut wordt;
- De mensen, goden, reuzen en demonen wonen in het middendeel, de Aarde, verdeeld in respectievelijk Midgaard, Asgard, Jotunheim en Utgard;²²
- Onder Midgaard ligt het dodenrijk Hel.²³

Dat ook deze drie werelden een kleur hadden, is af te leiden uit het Edda-lied *De voorspelling van de Wolwa* (de Voluspá). De Voluspá is het Noordse verhaal van de schepping en de ondergang van de kosmos. Er wordt verteld hoe drie verschillend gekleurde hanen in de drie werelden beginnen te kraaien op het moment dat het *Ragnarök*, aanbreekt.

35

Daar zat op de heuvel
de harp bespelend
de wakk' re Eggther
de wachter der reuzen;
en naast hem kraaide
in het kreupelbos²⁴
een **felrode haan**
Fjalarr geheten.

36

En **Gullinkambi**
bij de goden kraaide,
die wekt de helden
in Heervaders hal;
een andere kraait
onder de aarde,
een **roetrode haan**
in de hal van Hel

(uit Edda, door Jan de Vries)

42.

Sat þar á haugi
ok sló hörpu
gýgjar hirðir
glaðr Egðir;
gól um hánum
í gaglviði
fagrrauðr hani,
sá er Fjalarr heitir.

43.

Gól um ásum
Gullinkambi,
sá vegr hölða
at Herjaföðrs;
en annarr gelr
fyr jörð neðan
sótrauðr hani
at sölum Heljar.

(Oudijslands)

De dichter van dit Edda-lied heeft aan elk van de drie delen van de kosmos een haan

²⁰ Vries de J., *Rood – Wit – Zwart*, in *Volkskunde*, 43^e jrg, 1942 (blz. 59)

²¹ Oudengels: *middan-geard*

²² NB. Asgard 'het heem van de Goden' is onder christelijke invloed van het middendeel (de Aarde) naar de Hemel verplaatst. (Simek R., *Lexikon der germanischen Mythologie*, 1995)

²³ Simek R. *Lexikon der germanischen Mythologie*, 1995 (231)

²⁴ letterlijk staat er 'gaglviði' waarvan de betekenis nog niet achterhaald is. De verschillende vertalingen die ik gelezen heb zijn: *vogelbos, hanenbalk, galgenboom of de hoge boom*.

toegekend, met een eigen kleur. De ‘hemel-haan’ *Gullinkambi* is wit.²⁵ De haan van het middendeel *Fjalarr* is felrood, en de ‘hel-haan’ is roetrood. Dus weer *wit, rood* en *zwart*

Een goede verklaring voor de oorsprong van de kleurendrieëheid is dit nog steeds niet. De hemel is weliswaar wit, de hel is zwart, maar de aarde is niet rood. We moeten de herkomst toch ergens anders zoeken.

De Indo-europese kleuren van het hemelgewelf gedurende één etmaal

Ik begon mijn verhaal met de witte, de rode en de zwarte ossen uit de droom van de Deense koning Gorm, en met de vraag: “wat is nu de oorsprong van deze kleurendrieëheid?” Want of het nu om een schoonheidsideaal, om kleurenmagie, maatschappelijke klassen, of de om indeling van de kosmos gaat, waarom juist deze specifieke kleurencombinatie gekozen is, blijft nog een mysterie.

Misschien is de oplossing voor dit mysterie aan het andere eind van de Indo-europese wereld te vinden. In de Indiase *Veda's* worden drie koeien beschreven; de eerste koe is zwart, de tweede is rood en de derde wit. Ze representeren de nacht, de ochtendschemering en dag.²⁶

Haudry, een Franse taalkundige, is van mening dat de kleurendrieëheid zijn herkomst vindt in de drie kleuren van de hemel tijdens een etmaal. Zwart gedurende de nacht, rood tijdens de schemeringen en wit in de dag.

Volgens de Fransman is dit '*drie hemelenconcept*' in allerlei thema's verder uitgewerkt, zoals de eerder genoemde Indo-europese driedeling van maatschappelijke klassen, de indeling van de kosmos, en zoals we hierna zullen zien, van de indeling van de goden.²⁷

Laat ik nog enkele voorbeelden uit de volksoverlevering geven, waar het '*drie hemelenconcept*' in voorkomt.

In verschillende Scandinavische volksliedjes is er sprake van een dode die een bezoekje aan deze wereld brengt. In die liedjes speelt het kraaien van drie hanen met de drie kleuren een rol.²⁸ Zo is er de Deense ballade *Moderen under Mulde* (de begraven moeder) die wordt gezongen, op het moment dat de ochtend op het punt van aanbreken staat:

*Nu kraait de haan, de zwarte,
Spoedig zal ik moeten heengaan.
Nu kraait de haan, de rode,
Naar 't graf verlangen de doden.
Nu kraait de haan, de witte,
Ik mag niet langer treuzelen.*²⁹

Het is niet moeilijk in te zien dat de kleur van de hanen, de kleuren van de *nacht*, de

²⁵ Jan de Vries vermoedt dat de kleur van *Gullinkambi* (Goudkam) niet goudgeel is zoals de naam doet vermoeden, maar wit. De god *Heimdall*, die helderwit is draagt namelijk de bijnaam *Gullintanni* of te wel Goudtand. (bron: Vries de J., *Rood – Wit – Zwart*, in *Volkskunde*, 43^e jrg, 1942 (57))

²⁶ West M.L., *Indo-European Poetry and Myth*, 2007 (372)

²⁷ Mallory J.P. e.a., *Encyclopedia of Indo-European culture*, 1997 (117 en 131)

²⁸ Vries de J., *Rood – Wit – Zwart*, in *Volkskunde*, 43^e jrg, 1942 (blz. 57)

²⁹ Vries de J., *Rood – Wit – Zwart*, in *Volkskunde*, 43^e jrg, 1942 (blz. 57)

dageraad en het *daglicht* symboliseren.

Vergelijkbaar zijn de sprookjes waar drie gekleurde paarden de kleuren van een etmaal symboliseren.

In een Kaukasisch sprookje komen drie paarden met drie poten voor. Het eerste is zwart, en het schudt de ruiter af, en doodt hem. Het tweede is rood en voert de ruiter steeds verder omlaag, het derde is wit en brengt de held hemelwaarts.³⁰

In het Russische sprookje over de mooie *Wassilissa* komen drie ruiters voor. Eén rijdt op een schimmel in de dag, een op een rode vos bij zonsopgang, en een derde op een zwart paard dat bij het vallen van de avond verschijnt.³¹ De heks *Baba Jaga*³² noemt deze ruiters achtereenvolgens: "mijn lichte ochtend gloren, mijn rode zonnetje en mijn donkere nacht".

Zwart, rood en wit in de kringloop van het jaar

Naast de dagelijkse reis van de zon langs de hemel, is er ook de reis van de zon door het jaar. In de winter laag aan de horizon, vervolgens steeds hoger klimmend tot het hoogste punt op de midzomerdag, en daarna weer dalend.

Dicht bij de poolstreek is het in de wintermaanden heel lang donker, en in de zomermaanden heel lang licht. Hierdoor lijkt het of de wintermaanden één lange nacht zijn, en de zomermaanden één lange dag. Deze lange dag- en nachtperiode wordt afgewisseld door twee lange periodes van schemering en schemerrood. Op de Noordpool kan de schemering, in maart en september, bijna twee weken duren. Een groot verschil met de evenaar, waar de schemering in zo'n 20 minuutjes voorbij is.

De kringloop van het jaar kent dus ook een *zwarte* hemel in de winter, een *witte* hemel in de zomer en een *rode* hemel in het voorjaar en met de herfst. Ook hier zien we weer de kleuren *zwart, rood en wit*. De drie verschillende kleuren in één jaar hebben ook de bijbehorende Indo-europese goden. Volgens de Franse onderzoeker Haudry is de Germaanse god van de daghemel *Tiwaz* (Tius), de god van de nachthemel *Wodanaz* (Wodan) en de godin van het schemerrood heet *Ôstara*.

**Tiwaz*:³³ De Germaanse god van strijd en recht. *Tiwaz* was oorspronkelijk de hemelgod. Dit hebben onderzoekers kunnen afleiden, door de naam van de Germaanse god te vergelijken met die van andere Indo-europese goden. Zo is er een taalkundige verwantschap met de Griekse god *Zeus* en de Oud-indische god *Dyaus*. *Tiwaz*, *Zeus* en *Dyaus* zijn afgeleid van het Indo-europese woord **dieus*, dat zoveel betekent als 'dag' en 'hemel' en 'god van de stralende hemel'. Dit zijn dus goden van de 'daghemel'.

³⁰ Vries de J., *Rood – Wit – Zwart*, in *Volkskunde*, 43^e jrg, 1942 (blz. 54)

³¹ Hoewel zij doodsbenuwd was, stopte *Wassilissa* haar popje in haar zak, sloeg een kruis en ging het bos in. Plotseling reed er een in het wit geklede ruiter op een wit paard voorbij en het werd dag. Een verder reed er een in het rood geklede man voorbij op een rood paard en de zon ging op. De hele dag en de hele nacht liep *Wassilissa* door het bos en op de avond van de volgende dag kwam zij bij een hut die omgeven was door een palissade van mensenbeenderen. Op de palen waren schedels gestoken. De deurposten waren van beenderen, de klink was een mensenarm en het slot was een mond met grijnzende tanden. *Wassilissa* viel bijna flauw van schrik en bleef als aan de grond genageld staan. Toen kwam er plotseling een andere ruiter voorbij, dit keer geheel in het zwart en op een zwart paard. Hij sprong af, maakte de deur open en verdween alsof de grond hem opgeslokt, en alles was zo zwart als de nacht.

³² *Baba Jaga* is in de Slavische mythologie een soort heks. Zij is de wilde vrouw, de donkere dame en meesteres der magie. Ze wordt ook gezien als een bosgeest, aan het hoofd van scharen geesten.

³³ In het Oudnoords *Tyr*, in het Engels *Tiw*, in het Duits *Ziu*, en in het Fries *Tie*

*Wodanaz:³⁴ De Germaanse god van de doden, de krijg, magie en extase. De verwantschap met de nacht blijkt uit het feit dat Wodan de leider is van het *Woedende Heer* of de *Wilde Jacht*; een leger van doden dat in de kortste nachten van het jaar door de lucht raast. Ook de blauw-zwarte mantel van Odin kan een verwijzing naar de nachthemel zijn.

**Ōstara* was hoogstwaarschijnlijk de Germaanse godin van de dageraad en het voorjaar. Haar naam leeft nog voort in de Engelse en Duitse voorjaarsfeesten *Easter* en *Ostern*. Ook Ostara heeft Indo-europese wortels. Dit blijkt uit het feit dat haar *naam* verwant is aan drie andere godinnen van de dageraad:

- de Griekse godin van de dageraad Eos;
- de Romeinse godin van de dageraad Aurora, en;
- de Indiase godin van de dageraad Ushas.³⁵

Eindbeschouwing

De Indo-europeanen geloofden dat het hemelgewelf rondom een reusachtige zuil³⁶ draaide, en gedurende een etmaal voortdurend zwart-rood-wit-rood-zwart kleurde. Een mythe die deze kosmologische verklaring onderschrijft, is niet overgeleverd. Wel is bekend dat in de Griekse mythologie de nacht het domein van *Ouranos* is, de schemer van *Kronos* en de dag van *Zeus*.³⁷

Volgens de Fransman Haudry vindt de heidense kleurendrieheid dus zijn oorsprong in de drie kleuren die het hemelgewelf in een etmaal aanneemt. Deze driedeling is door de Indo-europeanen doorgevoerd in de indeling van de kosmos, de goden, de samenleving en in magie en mystiek. Tot op de dag van vandaag is de herinnering eraan bewaard gebleven in sprookjes en sagen.

De kleurendrieheid beschermt lijf, leden en leven. Het zijn de drie kleuren die symbool staan voor het *leven*, waarbij wit het hoogste in de hiërarchie staat, en zwart het laagste. De volgorde zwart, rood, wit voorspelt geluk, voorspoed en heil. Dit is namelijk de volgorde van de kleuren van de opkomende zon, en de periode van midwinter tot midzomer. De periode van ontkiemen, groeien en tot wasdom komen van het leven op de velden. De omgekeerde volgorde wit, rood, zwart is een voorbode van onheil. Dit zijn de kleuren van een dalende zon, en de boodschapper van de winter. De periode van verwelken en de dood.

EN DIT IS DE REDEN DAT ZWART, ROOD EN WIT DE HEIDENSE KLEURENDRIEHEID IS.

Nabranders

Er valt nog wel meer over de kleurendrieheid te vertellen. Ik wilde me nu echter beperken tot deze bladzijden. Toch wil ik nog iets meegeven om over na te denken.

Plato schrijft dat er steengroeven op Atlantis waren, waar één soort steen wit was, een andere zwart en een derde rood.

³⁴In het Oudnoords *Odin*, in het Engels *Wōden*, in het Duits *Wuotan*, in het Nederlands *Wodan* en in het Fries *Wēda*.

³⁵En dochter van *Diaus Pitar* de Hemelse Vader

³⁶*de axis mundi – de Irminzuil*

³⁷Mallory J.P. e.a., *Encyclopedia of Indo-European culture*, 1997 (290)

De paarden van de vier ruiters van de Apocalyps, beschreven in hoofdstuk 6 van het boek Openbaring in het Nieuwe Testament, hebben een symbolische kleur. Het eerste paard is wit, het tweede rood, het derde zwart en het vierde paard is vaal of grijs (anderen zeggen groen). De ruiter van het eerste paard is een koninklijke figuur, die van het tweede paard een krijger, en die van het derde paard heeft een economische functie. De vierde ruiter is de dood zelf.

Opvallend is hier het verband tussen de sociale functies (*cultische, militair en economisch*) van de eerste drie ruiters, en kleuren wit, rood en zwart van hun paarden. Precies zoals Dumézil die voor de Indo-europese volkeren beschreven heeft. En nu komt het leuke; volgens sommige onderzoekers ligt de oorsprong van de bovenstaande passage niet in het *Hebreeuwse Oude Testament*, maar is hij geleend uit een Indo-europese bron, namelijk uit het oude *Iran*.